

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Сучасний етап розвитку економіки України супроводжується низкою невирішених проблем. Дефіцит оборотних коштів на більшості промислових підприємств, нераціональний розподіл їх між сферами виробництва й обігу, відсутність раціонального механізму їх поповнення, незабезпечення матеріальних ресурсів та готової продукції, інфляція, недосконалість податкової політики є основними причинами повільного зростання обсягів виробництва й реалізації продукції.

Проте в умовах становлення повноцінних ринкових відносин наочно виявились недоліки діючих методів управління оборотними коштами, обумовлені орієнтацією на командно-адміністративне регулювання господарської діяльності, недостатньою гнучкістю системи управління, відсутністю кваліфікованих фахівців, здатних виконувати роботи як із діагностики внутрішніх резервів підприємства, так і визначення найбільш перспективних ринкових пріоритетів.

Науковим дослідженням сутності управління оборотними коштами присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених: Б.А. Анікіна, М.І. Баканова, Л.А. Богдановської, І.І. Бойко, В.М. Івахненко, А.І. Ковальова, М.Р. Ліндерса, С.Ф. Покропивного, А.Р. Родіонова, Г.В. Савицької, Р. Томаса, А.Д. Шеремета та ін. [1-12]. Але в роботах цих авторів розглянуті загальноекономічні питання аналізу використання оборотних коштів, а дослідження галузевих особливостей не знайшло детального відображення.

Мета даної статті – розробка і аналіз ефективності використання оборотних коштів і пропозиції з поліпшення їх використання на прикладі ВАТ “Дніпроспецсталь”.

Оборотний капітал має значну питому вагу в загальній сумі майна підприємства. Від раціональності його розміщення та ефективності його використання більшою мірою залежить успіх підприємства.

Перш за все зробимо загальну оцінку змін у наявності та структурі оборотного капіталу за важливими його групами (табл. 1). Для наочності за допомогою діаграми зобразимо дані зміни за аналізований період (рис. 1). Таким чином, на підставі даних табл. 1 ми бачимо, що найбільшу питому вагу як у 2003 р., так і в 2004 р., у складі оборотних активів мали матеріальні засоби. Частка в динаміці зменшується, але це відбувається на рівні загального зменшення оборотних коштів. У 2004 р. оборотний капітал знизився на 34% до 2003р., матеріальні засоби – на 43%, приріст коштів – на 63, дебіторська заборгованість зменшилася на 24%. Збільшився тільки приріст інших оборотних активів, які мають низьку питому вагу у структурі оборотного капіталу, а тому загальної картини не змінюють. У структурі оборотних коштів також відбулися зміни. Так, питома вага матеріальних засобів зменшилася на 8%, кошти знизилися на 1%, а частка дебіторської заборгованості збільшилася на 6, інші оборотні активи збільшилися на 5%.

Таблиця 1. Аналіз динаміки і структури оборотного капіталу підприємства за 2003-2005 рр.

Показники	Період						Зміни				Зміни структури, %	
	2003		2004		2005		2004		2005		2004	2005
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
Виробничі запаси	74746	20	48677	20	56124	20	-26069	-35	7447	15	-0,2	0,4
Незавершене виробництво	97221	26	47918	20	55116	20	-49303	-51	7198	15	-6,7	0,3
Готова продукція	49682	14	29620	12	25874	9	-20062	-40	-3746	-13	-1,3	-2,8
Товари	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0,0
Разом мат. засоби	221649	60	126215	52	137114	50	-95434	-43	10899	9	-8,2	-2,1
Кошти	8105	2	3012	1	5169	2	-5093	-63	2157	72	-1,0	0,6
Цінні папери	0	0	0	0	9043	3	0	0	9043	0	0,0	3,3
Разом кошти + цінні папери	8105	2	3012	1	14212	5	-5093	-63	11200	372	-1,0	3,9
Дебіторська заборгованість	132088	36	100411	42	79436	29	-31677	-24	-20975	-21	5,5	-12,5
Інші оборотні активи	10	0	11375	5	20695	8	11365	113	9320	82	4,7	2,9
Витрати майбутніх періодів	5417	1	898	0	22446	8	-4519	-83	21548	0	-1,1	7,8
Оборотний капітал	367269	100	241911	100	273903	100	-125358	-34	31992	13	0,0	0,0

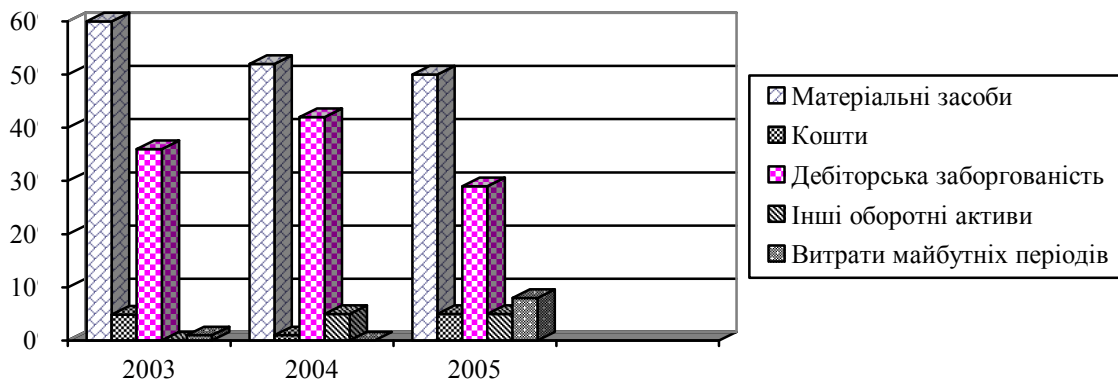

Рис. 1. Зміни у структурі оборотного капіталу в окремих його групах за 2003-2005 рр., %

У 2005 р. ми спостерігаємо, приріст оборотного капіталу на 13%, приріст матеріальних засобів склав 9, кошти із цінними паперами – на 372%, дебіторська заборгованість знизилася на 21%, інші оборотні активи збільшилися на 82%. Звідси можна зробити висновок: на тлі загального збільшення оборотного капіталу, підвищується рівень його ліквідності, що, поза сумнівом, є

позитивним моментом у фінансовій діяльності підприємства.

Далі ми розглянемо розподіл оборотних коштів між сферами виробництва й обігу. Початкові дані візьмемо за початок 2003, 2004, 2005 і 2006 рр. (табл. 2).

На підставі табл. 2 ми можемо сказати, що на підприємстві спостерігається стійка тенденція зниження питомої ваги оборотних коштів

у сфері виробництва і

Таблиця 2. Розподіл оборотних коштів підприємства між сферами виробництва та обігу

Період	Оборотні кошти, тис. грн.	Питома вага оборотних коштів, %	
		виробництво	обіг
2002	378685	56%	44%
2003	367269	48%	52%
2004	241911	40%	60%
2005	273903	49%	51%

їх же зростання у сфері обігу. Це свідчить про зниження ролі стадії виробництва у продуктивності відтворних процесів в економіці підприємства і, навпаки, спостерігається значне зростання ролі стадії обігу (у даному випадку – це негатив), яка за своєю природою може виступати тільки як регулююча система пропорційності й

еквівалентності товарних і грошових потоків.

Для визначення ефективності використання оборотних коштів підприємства необхідно розрахувати показник оборотності й період оборотності оборотних коштів і одержані показники зіставити з аналогічними періодами (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка показників оборотності оборотних коштів підприємства за 2003-2005 рр., тис. грн.

Показники	2003	2004	2005	Відхилення	
				2004	2005
Виручка від реалізації	473626	965675	801322	492049	-164353
Середній залишок оборотних коштів	372977	2777064	257907	-95913	-19157
Оборотність оборотних коштів (р1/р2)	1,3	3,5	3,1	2,2	-0,4
Тривалість обороту оборотних коштів (360/р3)	283,5	103,3	115,9	-180,2	12,6

Таким чином, із 2003 по 2004 р. спостерігається збільшення кількості оборотів, що здійснюються оборотними коштами, а також зменшення тривалості їх обороту. Із 2004-2005 рр. відбувається незначне зменшення кількості оборотів, що здійснюються оборотними коштами, і збільшення тривалості їх обороту. Графічно це подано на рис. 2.

Такі результати позитивно позначаються на діяльності підприємства, якщо не брати до уваги незначне зниження оборотності в 2005 р., і говорять про ефективне використання оборотних коштів.

За допомогою формули можна визначити, до чого привела вказана вище

тенденція оборотності оборотних коштів за аналізовані періоди:

$$B_{2004} = \frac{PP(Toб_{2004} - Toб_{2003})}{360},$$

де PP – обсяг реалізації продукції; тис. грн;

$Toб$ – тривалість оборотності оборотних коштів, днів.

$$B_{2004} = \frac{965675(103,3 - 283,5)}{360} = -483398 \text{ тис. грн.}$$

Таким чином, прискорення оборотності оборотних коштів у 2003 р. на 180,2 дня привело до акумуляції додаткових коштів в оборот на 483 398 тис. грн. А оскільки оборотність

оборотних коштів у 2003 р. дорівнювала 3,5, то сума додаткових коштів складе:

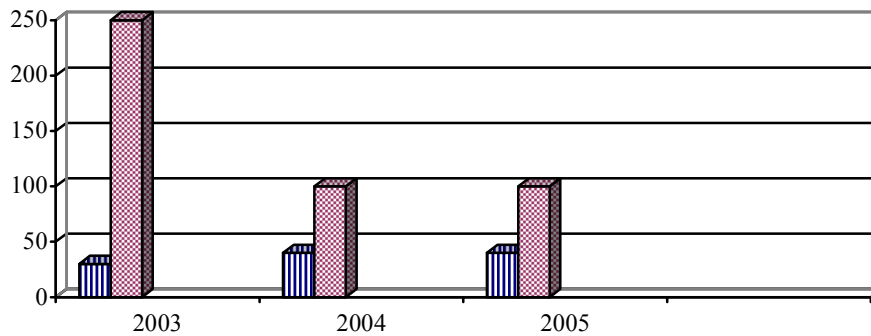

Рис. 2. Динаміка показників оборотності оборотних коштів підприємства за 2003-2005 рр.

$483\,398 \cdot 3,5 = 1\,691\,893$ тис. грн.;

$$B_{2005} = \frac{PI(Tob_{2005} - Tob_{2004})}{360};$$

$$B_{2005} = \frac{801322(115,9 - 103,3)}{360} =$$

$$= 27998 \text{ тис. грн.};$$

$$B_{2004} = \frac{965675(103,3 - 283,5)}{360} =$$

$$= -483398 \text{ тис. грн.};$$

Отже, уповільнення оборотності оборотних коштів у 2005 р. на 12,6 днів вимагає залучення додаткових коштів в оборот на 27 998 тис. грн. А оскільки на той момент оборотність складала 3,1, то сума додаткових залучень за весь рік складатиме:

$$27\,998 \cdot 3,1 = 86\,793,8 \text{ тис. грн.}$$

Для визначення загальної рентабельності використання оборотних коштів підприємства розрахуємо показник віддачі або рентабельності оборотних коштів, як (P) відношення чистого прибутку підприємства до середньорічних залишків оборотних коштів, тоді:

$$P_{2003} = 0,3; P_{2004} = 0,072; P_{2005} = 0,092.$$

Розраховані показники показують, що кошти, вкладені до оборотних фондів і фондів обігу підприємства в 2003 р., окупилися б за 3,3 року, у 2004 р. – за 13,9 року, а в 2005 р. – за 10,8 року. Такий стан

справ може бути визнаний нормальним, ураховуючи, що більшість вітчизняних підприємств зараз узагалі збиткова.

Із проведеного аналізу видно, що оборотні кошти підприємства ВАТ «Дніпроспецсталь» за аналізований період значно зменшилися, що може свідчити не тільки про зниження виробництва, але і про прискорення їх оборотності, що приводить до зменшення їх маси.

Відомо, що різні рівні окремих поточних активів не однаково впливають на прибуток. Наприклад, високий рівень виробничо-матеріальних запасів вимагає відповідно значних поточних витрат, тоді як широкий асортимент готової продукції надалі може посприяти збільшенню обсягу реалізації та підвищенню доходів. Кожне рішення, пов'язане з визначенням рівня коштів, дебіторської заборгованості й виробничих запасів, треба розглядати як із позиції рентабельності даного виду активів, так і з позиції оптимальної структури оборотних коштів.

Таким чином, можна зробити висновок, що політика управління оборотними коштами має забезпечити пошук компромісу між ризиком утрати ліквідності й ефективністю роботи підприємства (рентабельністю).

Крім того, слід зазначити, що економічна ситуація в країні також

значною мірою впливає на склад і структуру оборотних коштів підприємства. Так, у структурі оборотних коштів підприємства ВАТ «Дніпроспецсталь» значну частину займає дебіторська заборгованість, незважаючи на те, що в 2004 р. відбулися зміни на поліпшення ситуації. Тому підприємству необхідно стежити за своєю дебіторською заборгованістю, намагатися укладати договори з покупцями продукції на умовах передоплати або оплати за фактом постачання. Конкуренція диктує свої умови: товари відвантажуються, оборотні фонди зменшуються, звичайно збільшується дебіторська заборгованість. Для зменшення рівня дебіторської заборгованості можна запропонувати підприємству використовувати факторинг, а також зменшити кількість продажів продукції з відстроченням платежу. Оскільки в такій маркетинговій політиці підприємство фактично надає товарні позики споживачам своєї продукції, кредитуючи їх, підприємство фактично ділиться з ними частиною свого прибутку. Крім того, підприємству необхідно переглянути свою політику щодо постачальників, особливо якщо серед них достатньо розвинена конкуренція. Тобто, слід укладати вигідніші контракти, які надавали б підприємству можливість користуватися короткостроковими позиками у вигляді кредиторської заборгованості перед постачальниками. Для максимізації припливу коштів підприємству слід розробити системи договорів із гнучкими умовами термінів і форм оплати:

передоплата – звичайно припускає наявність знижки;

часткова передоплата – поєднує передоплату і продаж у кредит;

передача на реалізацію – передбачає, що компанія зберігає права

власності на товари, поки не буде одержана оплата за них;

виставлення проміжного рахунку – ефективне при довгострокових контрактах і забезпечує регулярний приплив коштів у міру виконання окремих етапів роботи;

банківська гарантія – припускає, що банк відшкодуватиме необхідну суму у разі невиконання дебітором своїх зобов'язань;

гнучке ціноутворення – використовується для захисту підприємства від інфляційних збитків.

Гнучкі ціни можуть бути:

прив'язані до загального індексу інфляції;

залежати від індексу інфляції для конкретних продуктів;

ураховувати фактичний термін оплати і прибуток від альтернативних укладень коштів.

Що стосується матеріальних запасів, то при аналізі оборотного капіталу ми побачили, що вони мають також велику питому вагу, але за аналізований період вона знизилась із 60 до 50%. Абсолютні значення то зростали, то знову знижувалися. Тут необхідно підприємству переглянути нормативну базу на матеріали, відповідність їх дійсності, а також у динаміці проаналізувати виконання нині існуючих нормативів і виявити резерви їх зниження. Також із боку управлінського обліку слід увести обов'язковий оперативний аналіз залишків матеріальних оборотних засобів по кожному цеху. З подальшими поясненнями причин перевищення діючого нормативу залишків і притягнення винних до відповідальності. Також необхідно розглянути матеріали без руху більше трьох, шести місяців, щоб виявити залежалі матеріали з подальшим їх застосуванням у господарській діяльності.